

УДК 340.12(043)

DOI: 10.36550/2522-9230-2024-17-15-18

Котляренко Олександр Петрович,

кандидат юридичних наук,

заступник начальника кафедри військового права та правоохоронної діяльності

Національного університету оборони України

lida_oleg@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-8776-2515

Сивак В'ячеслав Вікторович,

слухач Національного університету оборони України

e-mail: vcebudeukraina@ukr.net

ORCID ID: 0009-0006-5347-1174

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ПРАВОПОРЯДКУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В даній статті проведено аналіз основних функцій Військової служби правопорядку у Збройних Силах України в умовах воєнного стану. Соціальна природа Військової служби правопорядку, її функціонування в Збройних силах України та досягнення суспільно корисних цілей дає змогу висунути декілька тез, які впливають на визначення та характеристику її функцій.

Наголошено, що нові завдання і зміни, що відбуваються в українському суспільстві, призводять до перегляду і уточнення понятійного апарату інституту правоохоронної діяльності, який традиційно використовується в теоретичних дослідженнях правоохоронної тематики. Узагальнено, командири військових частин і з'єднань, навіть за допомогою і при підтримці військової прокуратури, мають труднощі із забезпеченням законності і підтримання правопорядку у військових підрозділах, що обумовлено проявами взаємозв'язку процесів, які мають місце у військових частинах із навколишньою дійсністю, із соціальною системою в цілому, яка є не тільки їх джерелом, а й сама переживає наслідки трансформаційного впливу.

Встановлено соціальну природу функціонування в суспільстві Військової служби правопорядку та досягнення нею суспільно корисних цілей, ознаки функціонального призначення Військової служби правопорядку. Використовуючи напрацювання юридичної науки щодо функціонування різноманітних правових явищ, запропоновано ознаки, характерні для функцій Військової служби правопорядку.

Зроблено висновок, що функції Військової служби правопорядку, є стабільними, однак відносно ізольованими, обумовленими цілями і завданнями суспільства та сфери діяльності правоохоронних органів, є самостійними напрямками впливу правоохоронної системи на суспільні відносини, реалізація яких забезпечена примусовою силою держави, що розкриває їх природу і призначення.

Ключові слова: військова служба правопорядку, військова поліція, функції військової служби правопорядку, військові злочини.

Kotliarenko O., Syvak V. MAIN FUNCTIONS OF THE MILITARY LAW ENFORCEMENT SERVICE IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

This article analyzes the main functions of the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine under martial law. The social nature of the Military Law Enforcement Service, its functioning in the Armed Forces of Ukraine and the achievement of socially useful goals allow us to put forward several theses which influence the definition and characterization of its functions.

It is emphasized that new tasks and changes taking place in Ukrainian society lead to a revision and clarification of the conceptual apparatus of the law enforcement institution, which is traditionally used in theoretical studies of law enforcement issues. In general, commanders of military units and formations, even with the assistance and support of the military prosecutor's office, have difficulties in ensuring law and order in military units, which is due to the manifestations of the interconnection of the processes taking place in military units with the surrounding reality and the social system as a whole, which is not only their source but also experiences the consequences of transformational impact.

The author establishes the social nature of the functioning of the Military Law Enforcement Service in society and the achievement of socially useful goals by it, and also the features of the functional purpose of the Military Law Enforcement Service. Using the developments of legal science regarding the functioning of various legal phenomena, the author suggests the features characteristic of the functions of the Military Law Enforcement Service.

It is concluded that the functions of the Military Law Enforcement Service are stable, but relatively isolated, conditioned by the goals and objectives of society and the scope of law enforcement activities, and are independent areas of influence of the law enforcement system on social relations, the implementation of which is ensured by the coercive power of the State, which reveals their nature and purpose.

Key words: military law enforcement service, military police, functions of military law enforcement service, war crimes.

Постановка проблеми. Політичні та соціально-економічні перетворення, що мають місце в Україні, війна в країні, вимагає зміни правового регулювання правоохоронної діяльності, що здійснюється державними органами, підвищення її ролі у всіх сферах суспільного життя. Особливо актуальною є необхідність перегляду, кардинального оновлення та вдосконалення правоохоронної діяльності в Збройних Силах України (ЗСУ).

Актуальність даного дослідження визначається поточною ситуацією в ЗСУ щодо забезпечення прав і свобод, а також станом справ у сфері боротьби зі злочинністю, що свідчить про об'єктивну необхідність реформування правоохоронних органів, формування єдиної системи забезпечення законності та правопорядку в ЗСУ, створення в них структури для ефективної боротьби зі злочинністю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нові завдання і зміни, що відбуваються в українському суспільстві, призводять до перегляду і уточнення понятійного апарату інституту правоохоронної діяльності, який традиційно використовується в теоретичних дослідженнях правоохоронної тематики. Аналіз цього понятійного апарату свідчить про необхідність розробки і прийняття закону, в якому доцільно дати чіткі визначення таким категоріям і поняттям, як правоохоронна система держави, правоохоронна функція держави, правоохоронні органи, законність і правопорядок, а також навести повний перелік правоохоронних органів, які мають утворювати систему правоохоронних органів держави.

При підготовці статті широко використовувалась вітчизняна література з проблем правоохоронної діяльності, забезпечення законності та підтримання правопорядку, з теорії та практики діяльності правоохоронних органів держави. Це роботи таких відомих учених Когляренко О., Коломієць В., Ковалів М., Дроздова І., Мельник С. Остапенко І. та ін. У сучасній державно-правовій літературі тема дослідження розкрита лише частково, а тому потребує подальшої розробки.

Метою статті є дослідження основних функцій Військової служби правопорядку у ЗСУ в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Раніше вважалося, що командири військових частин і з'єднань за допомогою і при підтримці військової прокуратури цілком здатні забезпечити законність і підтримання правопорядку у військових підрозділах. Проте зміни, що відбулися в суспільстві, виявили суперечливість поглядів на охорону права в умовах воєнної дійсності та нагально вимагають її вдосконалення, подальшого теоретичного осмислення та практичної реалізації найбільш реалістичних напрацювань. Серед останніх – ідея створення органів військової поліції в ЗСУ.

Досвід розвинутих зарубіжних країн (США, Великобританії, Німеччини та ін.) показує, що військова поліція, виконуючи цілий комплекс різноманітних функцій, є «важливою складовою існуючої системи забезпечення правопорядку у Збройних Силах і, поряд із тим, з іншими правоохоронними органами, бере активну участь у боротьбі зі злочинністю та правопорушеннями» [3]. У ЗСУ в даний час можуть бути створені органи військової поліції, шляхом прийняття відповідного закону.

Характеризуючи взаємодію правових явищ із зовнішнім середовищем, дослідники часто вдаються до категорії «функція», яка має загальнонаукове значення, тому була запозичена юридичною наукою з природничих наук з метою отримання нових знань про функціонування окремих державно-правових явищ. Використання функціонального підходу дозволяє виявити динамічність і системність явища, його конструктивність, місце і роль у системі правових явищ, залежність між окремими складовими системами, між системою та навколишнім середовищем. Вивчення функцій Військової служби правопорядку дозволяє краще зрозуміти її призначення, побачити її в дії, зрозуміти її функціональну природу, встановити зв'язки з оточуючими її системами та суспільством як системою, визначити способи впливу системи на суспільні відносини та вдосконалити цей вплив. Всі ці питання мають не тільки теоретичне, а й практичне значення.

У перекладі з латини «функція» означає вияв будь-яких властивостей об'єкта у відносинах з іншими. У юридичній літературі стосовно різних явищ зустрічається декілька варіантів трактування поняття «функція». Найчастіше під нею розуміють соціальне призначення певного явища; через цілі і завдання, види діяльності тощо. Проте найбільш поширеним є розуміння функцій як напряду впливу, що відображає сутність, соціальне призначення того чи іншого явища та закономірності його існування та розвитку [2, с. 168].

Для визначення функцій Військової служби правопорядку ми також будемо дотримуватися останнього визначення. Військова служба правопорядку, будучи частиною соціальної системи, зазнає впливу багатьох зовнішніх по відношенню до неї факторів, що впливають на її розвиток, функціонування, зміст, концептуальні основи та внутрішньосистемні зв'язки. Проте такий вплив зазвичай не розвивається в одному напрямку, він є різноспрямованим, що дозволяє говорити про зворотний вплив на суспільство. Інакше Військова служба правопорядку як суспільне утворення не мала б сенсу, оскільки на неї не було б покладено вирішення важливих для існування суспільства та його нормального поступального руху завдань. Тому функції Військової служби правопорядку є не що інше, як варіанти прояву її взаємозв'язку з навколишньою дійсністю, із соціальною системою в цілому, яка є не тільки її джерелом, а й переживає її трансформаційний вплив. Точки дотику між двома системами різного рівня досить численні і зумовлюють багатоваріантний вплив однієї на іншу і навпаки, появу ряду функцій. Однак при їх розгляді необхідно враховувати, що функції Військової служби правопорядку поєднують і фокусують численні форми і методи впливу на суспільство, вбираючи в себе лише найсуттєвіші ознаки певної спрямованості цього впливу. Наше

завдання полягає саме у тому, щоб визначити та розглянути ці найбільш поширені та значущі сфери впливу Військової служби правопорядку [4].

Соціальна природа Військової служби правопорядку, її функціонування в суспільстві та досягнення суспільно корисних цілей дає змогу висунути декілька тез, які впливають на визначення та характеристику її функцій:

- а) зміст самої Військової служби правопорядку та її функціонально- цільовий блок визначаються рівнем суспільного розвитку та методами державного управління;
- б) функції Військової служби правопорядку формуються на основі зворотнього впливу суспільного середовища та правоохоронної системи;
- в) при розгляді форм і процесу формування функцій необхідно враховувати неоднорідність її складових елементів.

Враховуючи вищевикладене та використовуючи напрацювання юридичної науки щодо функціонування різноманітних правових явищ, пропонуємо розглянути такі ознаки, характерні для функцій Військової служби правопорядку:

1) функції Військової служби правопорядку - стійкі, основні напрями її впливу на суспільні відносини, які розкривають сутність і призначення цієї системи. Функціональна характеристика покликана визначити лише ті варіанти впливу системи на суспільство, які увібрали всі основні прояви елементів системи та являють собою згустки ниток їх функціональної енергії;

2) функції Військової служби правопорядку мають об'єктивно-суб'єктивний характер. Ця властивість зумовлена впливом на неї зовнішніх по відношенню до системи факторів. Основні напрями впливу Військової служби правопорядку об'єктивно зумовлені рівнем суспільного розвитку, загальним рівнем правової культури та правової свідомості, станом правоохоронної діяльності в суспільстві, які, зрештою, формують функції Військової служби правопорядку. Проте вони містять і суб'єктивний зміст.

По-перше, об'єктивна дійсність підлягає оцінці та аналізу окремим суб'єктом, який на основі своїх уявлень і системи цінностей визначає її стан, можливі засоби реагування тощо. По-друге, функції Військової служби правопорядку виконуються активним суб'єктом і виражаються в його діяльності;

3) функції Військової служби правопорядку - це історично мінливі напрями впливу, похідні від цілей і завдань, що стоять перед нею на певному етапі розвитку. Цілі та завдання визначають спрямованість функцій. При реалізації функцій важливі як її загальні цілі, так і ті, що сформувалися під впливом конкретної ситуації. Зауважимо, що цілі Військової служби правопорядку формуються під впливом стану правової сфери суспільства, а також використання державою інструментів управління, пріоритетів, встановлених у сфері правоохоронної діяльності та інших факторів.

Реалізація на практиці ідеї правової держави змусила нас переглянути основні орієнтири державно-правового розвитку, засоби управління, ставлення до особи та її прав, забезпечення суспільних інтересів. Стала очевидною політика, спрямована на залякування громадян. Тому трансформувалися й цілі Військової служби правопорядку; відбулася зміна карального змісту на тимчасові та відновні цілі. Кінцева, основна стратегічна мета визначає напрями впливу Військової служби правопорядку;

4) функції Військової служби правопорядку характеризуються відносною стабільністю, що виражається в часовій тривалості та організаційній автономності. Існуючі напрями впливу Військової служби правопорядку на Збройні Сили України не можуть бути стабільними з двох основних причин. Перша полягає в тому, що цілі соціального розвитку, особливо стратегічні, не можуть бути досягнуті миттєво; вони існують протягом тривалого часу. Отже, правоохоронна складова суспільної системи з її функціями є відносно стабільною та довготривалою. Друга причина тимчасового обсягу функцій Військової служби правопорядку полягає в тому, що вони безпосередньо пов'язані з її істотними властивостями, які є стабільними, незмінними характеристиками. Тому навряд чи можна назвати функцію одноразово виконаним ефектом, який не повторюється в майбутньому [5, с. 60].

Організаційна самостійність функцій Військової служби правопорядку свідчить про те, що вони являють собою самостійні сфери впливу, які не дублюють одна одну, хоча й взаємопов'язані, становлячи своєрідну систему функцій. Кожна функція має власний зміст, який не дублює зміст іншої функції;

5) реалізація функцій Військової служби правопорядку забезпечується владно-управлінськими засобами, а також можливістю застосування заходів примусу. Основним призначенням Військової служби правопорядку є забезпечення правопорядку, охорона права, створення умов для нормального функціонування всієї правової сфери Збройних сил України. Оскільки центральною ланкою, стрижнем цієї сфери є право, яке забезпечується державою в його реалізації, функції Військової служби правопорядку в їх реалізації також пов'язані з можливістю застосування заходів примусу у випадках прямого порушення чи загрози порушення правопорядку. Крім того, основними суб'єктами є державні правоохоронні органи, що також визначає особливості форм і методів реалізації функцій.

Висновки. Виходячи з такої загальної характеристики функцій Військової служби правопорядку, пропонуємо визначати їх як стабільні, відносно ізольовані, такі, що визначаються цілями і завданнями суспільства та сфери діяльності правоохоронних органів, напрями впливу правоохоронної системи на суспільні відносини, забезпечені в реалізації примусовою силою держави, в яких розкривається їх природа і призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Котляренко О.О. Перспективи формування Військової поліції як складової системи військової юстиції в Україні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 1. С. 56-64.
2. Коломієць В. Функціонування військової поліції у забезпеченні правопорядку: міжнародний досвід. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1. С. 71–74.
3. Ковалів М.В., Дроздова І.В. Діяльність Військової служби правопорядку в Збройних Силах України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип 2. С. 208-216.
4. Ліскович М. Військова поліція: що це таке та навіщо Україні її створювати. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2814484-vijskova-policia-so-ce-take-ta-naviso-ukraini-ii-stvoruvati.html> (дата звернення: 15.02.2024).
5. Мельник С. Система військової юстиції в країнах членах НАТО: теоретичні та практичні аспекти. *Система військової юстиції у забезпеченні національної безпеки України: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Видав. дім «АртЕк», 2019. С. 57–64.*
6. Остапенко І.О. Заснування військової поліції як органу підтримки правопорядку у військовому гарнізоні. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (м. Харків, 27 жовт. 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 153-155.
7. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 7 березня 2002 року №3099. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. №32. Ст. 225 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14>

REFERENCES:

1. Kotliarenko, O.O. (2016). Perspektyvy formuvannya Viiskovoi politsii yak skladovoi systemy viiskovoi yustytisii v Ukraini. [Prospects for the formation of the Military Police as a component of the military justice system in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. № 1. 56-64. [in Ukrainian]. [in Ukrainian].
2. Kolomiets, V. (2020). Funktsionuvannya viiskovoi politsii u zabezpechenni pravoporiadku: mizhnarodnyi dosvid. [The functioning of military police in maintaining law and order: international experience]. *Aktualni problemy pravoznavstva*. № 1. 71–74. [in Ukrainian].
3. Kovaliv, M.V., Drozdova, I.V. (2016). Diialnist Viiskovoi sluzhby pravoporiadku v Zbroinykh Sylakh Ukrainy. [Activities of the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna*. Vyp 2. 208-216. [in Ukrainian].
4. Liskovych, M. (2019). Viiskova politsiia: shcho tse take ta navishcho Ukraini yii stvoriuvaty. [Military police: what is it and why does Ukraine need to create it?]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2814484-vijskova-policia-so-ce-take-ta-naviso-ukraini-ii-stvoruvati.html> [in Ukrainian].
5. Melnyk, S. (2019). Systema viiskovoi yustytisii v krainakh chlenakh NATO: teoretychni ta praktychni aspekty. [The military justice system in NATO member countries: theoretical and practical aspects]. *Systema viiskovoi yustytisii u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy: zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf.* 57–64. [in Ukrainian].
6. Ostapenko, I.O. (2017, October 27). Zasnuvannya viiskovoi politsii yak orhanu pidtrymky pravoporiadku u viiskovomu harnizoni. [Establishment of the military police as a law enforcement agency in the military garrison]. *Pravookhoronna funktsiia derzhavy: teoretyko-metodolohichni ta istoryko-pravovi problemy: tezy dop. kruhloho stolu*. Kharkiv. 153-155. [in Ukrainian].
7. Pro Viiskovu sluzhbu pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy. (2002, March 7). [On the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine]. *Zakon Ukrainy №3099*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3099-14> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.11.2024